

Nr 192.

Av herr **Lindhagen**, om försvarsfrågans och fredsfrågans sammanförande till ett odelbart problem.

Den svenska utrikespolitiken presenteras riksdagen varje år i tredje huvudtitelns och den därifrån utbrutna fjärde huvudtitelns siffror. I den förra krävas anslag till landets utrikesbeskickningar och folkförbundet, en slant till upplysningsarbetet för freden med mera. Den senare sväller av utgifter till försvarsväsendet.

Försvarsfrågan och fredsfrågan.

Med hänsyn till läget i världen fick riksdagen år 1936 mottaga en extra proposition i försvarsfrågan. Till och med i denna liksom i de årliga ordinarie fjärde huvudtitlarna med anslagsäskanden till försvaret saknades orientering om våra utrikespolitiska uppgifter och deras samband med försvarsväsendet.

Regeringen diskuterar ogärna med riksdagen på annat sätt om utrikesärenden. År 1921 antogs grundlagsändringar för att främja ett omedelbart samarbete mellan regering och riksdag. Ansatsen blev svagt formulerad. Den skänkte dock möjligheter. Regeringarna ha i början obetydligt och sedan knappast något begagnat sig av detta nya inslag i författningen. Interpellation därom år 1934 med första kammarens medgivande lämnades av utrikesministern obesvarad. Ute i landet hållas från regeringens sida föredrag ibland om utrikesfrågor. I riksdagen begagnar regeringen föga sin initiativplikt för att giva och taga impulser med anledning av landets utrikespolitiska äventyr och kallelser i en tid, som dock runt omkring oss ropar efter handling och lösningar.

Skulden till detta svaga samarbete mellan de båda statsmakterna i fredsfrågan ligger lika mycket hos riksdagen. Denna tillkännagiver nämligen icke något behov av att bli insatt i och rådfrågad om våra mest brännande mellanfolkliga angelägenheter. Väckes initiativ därtill inom riksdagen med erinringar om krigens och rustningarnas djupgående orsaker, ifrågasätter konstitutionsutskottet icke tillvaron av sådana orsaker, men svarar enhälligt och onyanserat — senast år 1936, — att det ej kan bli föremål för »*praktisk politik*».¹ Pressen följer då efter. Under sådana förhållanden hållas likgiltighet och obekanskap hos folket i utrikesärenden vid makt.

En dylik företeelse beror, synes mig, på förvittringar i det parlamentariska systemet. Man bör ej taga illa vid sig över något, som enligt naturlagar synes ej kunna undgås. Men viktigt är, att i en sådan tid av nedgång

¹ Exempelvis senast konstitutionsutskottets utlåtande nr 2 punkt 1), 2) och 4) år 1936.

initiativ ej saknas till förändringar i åskådningssättet beträffande samarbetet mellan statsmakten och folket.

Den enda vägledningen, som består i utrikesärenden, äro trontalens försäkringar, att vårt »förhållande till utrikes makter är gott». Med denna förklaring få vi nöja oss inför en värld i brand. Visserligen upprätthålles det diplomatiska umgänget under artiga former. Samtidigt ligga vi dock i strider om handelstraktater m. m. Den digra försvarsbudgeten avslöjar, att vi anse oss hotade av våldsamma krigsfaror från stormakter. Ett sådant förhållande till andra makter kan väl knappast sägas vara gott.

Problemet är således, om vi år efter år med armarna i kors skola anamma försvarsbudgeter såsom ett oundvikligt öde, i vilket det ej kan komma i fråga att fördjupa sig. Den frågan gör sig folket mångenstädes. Det förefaller denna opinion vara på tiden att *sammanbinda försvarsfrågan och fredsfrågan till ett odelbart problem*. Fredssträvandena i regering, riksdag och fredsorganisationer nå icke fram till en sådan väckelse. Vi hoppas barnafromt på rustningarnas nedsättande och slutliga avskaffande med bibehållande av deras orsaker. Detta har varit *den europeiska pacifismens synvillla* länge. För tillfället betraktas till och med *upprustningar såsom universalmedlet för freden*.

Med denna inställning förenar sig *glömskan, att bortom Europa resa sig världsdelarna Asien och Afrika*. Ganska illa ställer det sig, när ur denna förvittring av utsikterna framspringer den uppfattningen, att småstaterna äro ingenting. Åtminstone Nordens stater höra tillåta sig att tänka själva med erinringar, att endast en ny politik, byggd på rätt och sanning, kan uträtta något väsentligt. Endast ett sådant framträdande förtjänar väl vitsordet att vara praktiskt.

Epokerna.

Drömmen om en internationell rättsordning sammanflyter med människans historia. En påminnelse om dennas epoker är oundgänglig. Dessa skeden framgå ur det naturvetenskapliga förhållandet, att människan är en djur- och samvetsvarelse på samma gång. Det är samvetet som höjer henne över djuren. Hon har förunnats förmågan att välja mellan rätt och orätt. Varifrån denna företrädesrätt kommit är icke bekant. Gissningarna växla mellan Darwins lära om utveckling från djur till en varelse med förnämligare hjärna samt religionernas försäkran, att människan skapats omedelbart av Gud.

Den tyske filosofen Immanuel Kants uttalande i ämnet återger säkerligen mänsklighetens inställning. »Ingenting har förvånat mig så mycket som samvetet inom mig och stjärnvalvet över mig», sade han. Vi åtnöja oss med rådet att handla »efter bästa förstånd och samvete» oberoende av, varifrån dessa förmögenheter kommit.

Med denna utgångspunkt uppdelar sig människans historia i tre epoker, *djungeln, civilisationen och kulturen*. Att äta och ätas, det är djungelns lag. Under civilisationen söker samvetet civilisera djuret inom oss. Där-

bortom nalkas kulturen, en ännu ouppnådd härlighet. Vi leva nu i civilisationens epok med återfall då och då till djungeln och upptäcktsfärder ibland till kulturens förlovade land. Världskriget var ett sådant återfall. Villervallan omkring Abessinien är ett annat, då oskyldiga italienska och abessinska soldater med familjer offras djuriskt åt krigets Molok.

För bedömande av Sveriges inställning till vår försvarsfråga i sin helhet förutskickas en överblick över händelseförloppen i utvecklingen.

På samvetsfronten.

Om någon nu vågar sig fram med förmodanden om rätt och sanning såsom grundval för praktisk politik, översköljes denna opraktiska företeelse såsom av en »stormskrattande våg» för att begagna Sokrates uttryck i ett liknande predikament. En sådan översvämning måste då till en början nödtorftigt uppdämmas med auktoriteter i samvetspolitik, för vilka respekt är till övers.

Minnena av en sådan statskonst, byggd på humanitet och ej på tillhyggen, nödgas vi uppsöka främst i den gamla Orienten. Därifrån spridde den sig till den gamla antiken vid Medelhavet. Europas hävder erbjuda i övrigt föga vägledning i en humanistisk statskonst.

Statsmannen och filosofen *Laotse* (Kina, 604—524) sammanfattade sitt politiska program, byggt på erfarenheter, i en bok om »vägen». Den innehåller bland annat följande satser:

»Aldrig segrar någon genom det råa våldets makt. Om någon genom eget görande vinner riket, kommer han att fördärva det; skulle någon söka fasthålla det såsom rov, kommer han att förlora det. En regent må ej söka välde genom vapenmakt. Vapnen äro olycksbådande ting, hatade av alla. Den som har sin glädje i att döda människor bör ej få ha något inflytande på riksstyrelsen. De som äga den sanna insikten höra ej till de högt lärde, det som äro högt lärde sakna den sanna insikten. Betrakta det lilla som stort, det knappa som mycket, hämnas oförrätter med goda gärningar. Allt verkligt fullkomnande består i att återvända till ödmjukheten. Himmels väg är alltid gagna. Den materiella substansen av tingen är nyttig, men det icke materiella i den är det som är fullt användbart. Uppriktigt tal är icke behagligt, behagligt tal är icke uppriktigt.»

Statsmannen och filosofen *Konfutse* (Kina, 551—479 f. Kr.) ansåg att »äga makt utan ädelmod och mildhet var något, som han aldrig kunde fördraga se». Han sade sig ej vara nyskapare utan traditionsbevarare. Hans berömda regeringskonst, tillkommen under förfall i riket, lydde sålunda:

»De gamle började med rätt att styra staten; för att rätt kunna styra staten lagade de först, att god ordning härskade i deras familjer. För att åvägabringa denna ordning kultiverade de först sina egna personer. För att kultivera sina egna personer, rättställde de först sina hjärtan, för att rättställa sina hjärtan, lade de sig vinn om sannfärdigheten i sina tankar, för att bli sannfärdiga i sina tankar, gjorde de allt för att fullkomna sitt vetande.

Att fullkomna sitt vetande består i att gå till grunden av tingen, genom att gå till grunden av tingen blir ens vetande fulländat, är vetandet fulländat, bli tankarna sannfärdiga, äro tankarna sannfärdiga, då följer hjärtats

rättställande, med hjärtats rättställande följer personens kultivering. Med kultiveringen av personen följer god ordning i familjen, med god ordning inom familjen ett rätt styrande av staten, med ett rätt styrande av staten följer ostörd fred för riket.

Från himlens son till folket betraktade alla personens kultivering som roten till allt annat.

Vårdslösa roten och ändå ordna grenarna, det är omöjligt.»

Konfutse förbisåg icke heller de materiella nödvändigheterna. Fattiga bygder måste berikas, sade han.

Det är för denna regeringskonst och hans mångfaldiga utläggningar av densamma, som Mittens rike kallar Konfutse än i dag för sin störste son. Såsom ett bragelöfte att skydda landet och världen mot de vita villovägarna hyllades han den 27 augusti 1934 på sin 2484 födelsedag officiellt och enskilt i hela landet. Ett ljus tändes för en dag i vår tids mörker.

Den gamla persiska civilisationens hjälte *Zarathustra* eller *Zoroaster* (född 660 eller 630 f. Kr.) grundade ett regeringssystem med solen (Ormutz) och jorden (Ahriman) som symboler. Hans politiska program var att komma de mäktige till livs genom en agrarreform, som införde boskapsskötsel, mildhet i behandlingen av djuren och jord åt alla. För dessa materiella strävanden och människans höjande måste grundläggas en livsförnyande andlig kraft. Denna var rättsinnighet, som bestod i sanningskärlek, rättfärdighet, trofasthet och renhet i själ och kropp. De gamla perserna trodde därför på sammansmältning mellan ande och materia även i samfundsordningen.

Buddha (Indien, omkr. 550—470 f. Kr.), den väldige religionsstiftaren, förkunnade, att det viktigaste var »välviljan, hjärtats utlösning». Endast på denna grund kunde uppbyggas en humanistisk statsordning. Med denna livssyn vann han i sitt land och långt utanför ett ofantligt inflytande.

En vägvisare till det rätta världsherraväldet var *Mong-Dsi* (Kina, 372—289 f. Kr.). Han förkunnade bland annat:

Den som stöder sig på våld och på ytan hycklar mildhet blir furstarnas ledare. Men han måste besitta ett stort rike. Den som stöder sig på själsstyrka och övar mildhet blir världens konung. En sådan konung är icke beroende av sitt rikets storlek. Mildhet bringar ära, hårdhet bringar skam. *Om man ej har tilltro till det goda och visa, så är allt förgäves i staten.*

Sokrates (Grekland, 427—347 f. Kr.) såg i dygden den livgivande kraften i allt och således även för en internationell rättsordning. Plato har i sin dialog »Staten» låtit Sokrates i samtal med sin lärjunge Glaukon uttala sig om den riktiga och de oriktiga statsförfattningarna sålunda:

»Nu tror jag att vi kunna uppvisa att staten skulle få en annan gestalt genom en enda förändring, visserligen icke obetydlig och lätt, men likväl utförbar. Det måste således fram, om vi också skola bli överspolade med åtlöje och hån, alldeles som av en storskrattande våg. Om icke antingen filosoferna bli konungar i staten eller de, som nu kallas konungar och makthavande, i sanning och grundligt ägna sig åt filosofien och båda dessa, makten i staten och filosofien, sammanfalla till ett, och om icke av de olika naturer, som nu uteslutande vända sig till det ena med åsidosättande av det andra, de flesta nödvändigt bli utslutna, då finnes det min käre Glaukon

icke någon befrielse från det onda för staterna, och såsom jag tror icke heller för människosläktet, och förr skall icke heller denna statsförfattning, som vi nu beskrivit, så vitt möjligt är skåda solens ljus.» Sokrates tilllade, att han »hyst betänkligheter att tala, då hans plan till stor del strider mot den allmänna föreställningen». Glaukon genmälde, »att emot det utslungade ordet ganska många och därtill icke obetydliga män skulle tillgripa det första bästa vapen och rusa emot Sokrates i fullt språng, för att vinna en härlig seger». »Kan du icke», sade Glaukon, »med ditt tal slå dessa tillbaka, blir du verkligen tillintetgjord av deras hån.»

Denna vandring bland vittnesbörden om de andliga verkligheternas praktiska värde har sålunda nu nått fram till Europa och gränsen för vår tidräkning.

Om *Kristus* behöver icke ordas inför europeer. Hans etik omfattar både de materiella och andliga verkligheterna. De bilda även ett politiskt program, i vilket nazaréen liksom många föregångare i Asien sammanförde dessa tingens båda sidor i ett leverne.

Kristendomen förkunnade konstitutionellt, att endast sanningen kunde göra människorna fria, och administrativt, att endast kärleken kunde övervinna allt. Inför dylika basuner föllo de gamla syndiga romerska gudarna ned från sina berg, och det romerska riket störtades under inflytande bland annat av dylika påfrestningar. Ett vittnesbörd således om sanningens makt.

Såsom märkesmän på samvetsfronten möta *Seneca* med sitt tal om den rätta levnadsvisheten, den av sin herre lemlästade trälen *Epiktetos* med sin strålande erinran om det översinnliga som står i allas makt, samt kejsaren och härföraren *Marcus Aurelius* med sin åkallan av »den nya människan».

Karl Marx, den materialistiska historieuppfattningens fader, siar på ett ställe, om än dunkelt, om »ett frihetens sanna rike», som ligger hinsides den i egentlig mening materiella produktionens sfär.

Denna dyrkan av självöverninnelsen, karaktärsdaningen, välviljan, renhjärtenheten, dygden och kärleken så som de i längden enda praktiska grundvalarna för en god samhällsordning och varaktig fred anammades en och annan gång av enväldshärskare. En sådan regent var *Asoka* i Indien (261—227 f. Kr.), om vilken sagts att bland de tiotusen namn på monarker, som fylla historiens spalter, lyser *Asokas* nästan ensam som en stjärna. Vidare *Akbar* i Indien (15—56 e. Kr.), om vilken yttrats att »han var en av de få kungliga gestalter, som närma sig måttet på en stor man».

Tidigare uppträdde som ett underverk *Farao Achnaton* (1375—1358 f. Kr.), kallad »den förste individen i historien». Mitt i en värld av våld och barbari reste han sig redan vid unga år fullständigt från sin omgivning. Han avskaffade mångguderiet och påbjöd en enda gud, kallad *Aton*. Denne representerade icke solen själv, men dess levande kraft till liv. *Aton* var sanningen och *Achnaton* talade alltid om sig själv såsom: »levande i sanning». Frimodighet, uppriktighet, rättframhet, hederlighet, sanningskärlek och beskydd för de svaga och lidande var hans livsföring. »*Aton* var fredens herre» och kunde icke lida utgjutande av människors blod. *Achnaton* var en så stor motståndare till krig, att han vägrade att sätta väpnat

motstånd mot de på varandra följande upproren i hans asiatiska besittningar. Ja, han vägrade att skicka trupper till sin mest älskade besittning Syrien, när det hotades av inkräktare. De rop om hjälp, som sändes honom, lämnades obesvarade. I en av depescherna heter det: »Må konungen taga vård om sitt land, må han sända trupper. Om icke trupper komma detta år, skall min herre konungens hela område vara förlorat. Om så ej sker, må konungen sända en officer att hämta mig och mina bröder, att vi må dö hos vår herre, konungen.»

På detta sätt förlorade riket så småningom sina besittningar. En del vann förmodligen, genom härskarens hat till kriget, utan blodsutgjutelse sin självbestämmningsrätt.

I djungelns tecken.

Alla dessa föresatser på samvetsfronten kommo tidvis till korta för materiens påfrestningar och nationernas öden. Liksom individerna hålla sabbat och gå i kyrkan på helgdagarna samt synda på vardagarna, inrätta sig staterna på samma sätt. Vilddjuret ligger på lur och hungern efter jord förnekar sig icke.

Italien ivrade för folkförbundets tillkomst och påkallade Abessiniens inträde i detsamma. Sedan romarlandet hämtat sig efter kriget och dess författning omstörtats, kom den nya styrelsen på andra tankar. Italien behövde Abessinien av flera ekonomiska skäl. Det färgade folket förklarades mindervärdigt. Det borde civiliseras.

Landet angreps därför utan krigsförklaring. Det i stort sett värnlösa folket överflyglades av angriparens moderna rustningar. Bombflygets barbari gjorde mest sin gärning. Tidigare bemödanden att skydda civilbefolkningen övergavs och det kunde måhända med de nya redskapen icke helt undvikas.

Folkförbundet hade förut misslyckats totalt med sin i dess akt stadgade uppgift att minska rustningarna med bibehållande av deras orsaker. Något annat kunde ej inträffa så länge djungeln ej släppte sina byten. Bemödanden att pacificera det ekonomiska kriget med ytliga åtgärder slutade på samma sätt.

Så kom eldprovet. »Sanktioner» mot Italien övervägdes. Militära sanktioner voro väl mest påkallade i detta fall. De övergavs emellertid utan diskussion med undantag på visst sätt för Englands flottdemonstration i Medelhavet. Folkförbundets författning på denna punkt blev av naturliga skäl i praktiken förvandlad till en lagruin.

Återstodo således de ekonomiska sanktionerna. Det var ej lätt att här åstadkomma en samling. Uppskoven blevo långa. Hjälpen förhalades och blev otillräcklig. Nu synes även sagan om folkförbundets ekonomiska sanktioner vorden en lagruin. De italienska härarna ryckte fram oberoende av dem. Folkförbundet föll alltmer undan för dessa framgångar, emedan det ej kunde annat. De voro till en del vunna med bombardemang från luften av

öppna städer, byar och civilbefolkning. Europa konstaterade faktum och — teg, därför att det ej kunde annat.

Detta är sålunda ingen förebråelse. Över förmåga kan ingen tvingas. Det nya folkförbundskriget har, såsom kan inträffa även med andra krig, lidit nederlag. Att sammanhålla en mängd stater med skilda intressen, med olika förmåga att tåla uppoffringar för en sak som ligger mången fjärran, att samla likt och olik i en enig samverkan under våldets tecken har visat sig i sanning vara »verklighetsfrämmande». Till och med England och Frankrike, som samtidigt kämpade för sina egna kolonialvälden och tidigare endast med småsaker sökt undgå sina löften till Italien för dess omsvängning i världskriget, ha ej vågat fortsätta försöket, för vilket de såsom skapare av segerfreden i första linjen äro ansvariga.

Nu hotade nya förödmjukelser. Italien krävde sanktionernas avskaffande, den engelska flottans avfärd från Medelhavet och direkta fredsunderhandlingar med Abessinien utan medverkan från folkförbundet. Skall denna utmaning leda till krig, kompromiss eller underkastelse, det var också en fråga för dagen.

De svenska ombuden i Genève rökte där i bästa mening fredspipor tillsammans med de två stora tongivande stormakterna. De hade varit med att fortsätta på den inslagna kursen och utlovat för egen del ett obrottsligt stöd av Sverige. Vi fingo erkännande för vår goda vilja. Men en fransk tidning varnade oss på samma gång från avfall. Ty, sade den, vad som nu sker i Medelhavet, kan också komma att ske i Nordsjön och Östersjön.

Denna lojalitet avkastade här hemma, att regeringen, intellektualismen och de smärre pacifistiska organisationerna fortfarande övertygat ivrade för skärpta ekonomiska sanktioner. Vi deltog sedan med liv och lust i den allmänna upprustningspsykosen. Vi avvisade såsom opraktisk politik att förena vårt militärväsendes förstärkande med en egen fredsplan för att en gång bli fria från detsamma. Utan behov av någon svensk fredlig insats i historien fortsatte vi och fortsätta ännu i dag under skrämsel för stormaktsövergrepp att uppställa starkt beväpnad neutralitet såsom i stort målet för vår utrikespolitik.

Under det vi sålunda famlade, såsom mig synes i blindo, ansågo sig däremot Frankrike och Tyskland betjänta av att till allas vårt gagn åtminstone lägga fram var för sig en konstruktiv fredsplan för Europa. Dessa två planer borde väl intresserat våra statsmakter för överväganden, i vad mån de kunde anses vara till gagn även för oss och för världsfreden. Detta skedde emellertid icke. Ännu mindre ha vi att ännu motse *en egen fredsplan för krigens och rustningarnas avskaffande*. Våra förnämsta instanser, riksdag och regering, förklarade att det ej var praktisk politik för Sverige, och således icke heller för Norden, att söka fördjupa oss i krigens och rustningarnas djupliggande orsaker genom en ny utrikespolitik med mera på sätt i denna motion framhålles. Detta avslogs i riksdagen den 19 februari 1936 på konstitutionsutskottets förslag. Den 21 februari 1936 skyndade sig Kungl. Maj:t förklara bland annat en petition därom från mig å mångas vägnar av den 12 december 1935 ej föranleda någon Kungl. Maj:ts åtgärd.

Innan jag ingår på nämnda två stormaktsplaner bör förutskickas *en erinran om en domarregel*. När vid en tvist inför domstol om ett kontrakt mellan två parter det ådagalägges, att den part som vill undandraga sig kontraktet blivit tvingad därtill och mot sin vilja undertecknat det, så förklarar domstolen kontraktet ogiltigt.

Lika ogiltigt är det kontrakt mellan stater, som avslutas med en segerfred. Sedan historiens början har undantagslöst en sådan part sökt begagna varje tillfälle att frigöra sig från fredsvillkoren, i den mån de uppenbarligen varit oskäligen och äventyrligen för statens bestånd. I äldre tider innehöll dylika fredsslut vanligen den bestämmelsen, att därefter skulle evig fred råda mellan den segrande och den besegrade. En sådan föreskrift har i ovan angivna fall den senare aldrig ansett sig skyldig att hålla. Versaillesfreden och dess bitraktater komma säkerligen att äga bestånd på grund av sin moraliska kraft, i den mån förutsättningar för en varaktig fred därigenom blivit tillgodosedda särskilt genom befrielse av undertryckta folk. Där emot är det blott en tidsfråga, när rov av en besegrads territorium, befolkat av den besegrades nationalitet, liksom ingrepp i hans självbestämmanderätt över sitt behållna av egen nationalitet befolkade territorium går till spillo.

Det har stått skrivet i stjärnorna, att Tyskland en gång av egen kraft eller med hjälp av bundsförvanter skulle frigöra sig från Versaillesfredens ohållbara betingelser. Så har redan nu skett. Tyskland inledde spelet med att gå ut ur folkförbundet för att få fria händer. Det kunde ingen förneka det. Därefter erhöll landet Englands ensidiga tillåtelse att upp-rusta till sjöss med en flotta motsvarande en tredjedel av Englands. Sedan avskaffade Tyskland egenvilligt sin påbjudna avrustning samt återinförde även allmän värnplikt. Och så slutligen lät landet besätta sitt avmilitariserade Rhenland, som skulle utgöra en neutral zon, med upphävande således även av Locarnoavtalet mellan England, Frankrike, Italien och Tyskland.

Man tilltrorde sig allt detta i insikt om, att segermakterna ej skulle våga inlåta sig på ett nytt världskrig därför att Tyskland återtog sin rätt till »lik-ställighet». Genom denna lyckade företagsamhet har Tyskland sålunda tilllika befriat världen från de krig, som eljest förr eller senare i en eller flera etapper skulle kommit för denna befrielses åvägabringande. Landet väntar nu på återfående frivilligt även av sina kolonier, vilka dock, liksom Englands och Frankrikes, ej gå i lås med den infödda befolkningens intressen. Även här synes Tysklands önskan möjligen ha utsikt att gå i uppfyllelse på godvillighetens väg, om det spelar sitt spel fint och samtidigt rustar mycket.

På hösten 1936 sade vår utrikesminister verklighetsbetonat i Norrköping att vi måste hålla oss borta från den europeiska häxkitteln. Men är detta nog i stort sett?

Tysklands och Frankrikes »konstruktiva» planer för Europas fred.

Tysklands förslag till lösning av den europeiska krisen inleddes med, att landet, liksom redan tidigare förklarats, saknar aggressiva planer mot Frank-

rike och Belgien. Ett angrepp mot det jättelikt rustade Frankrike vore, sades det, redan ur militär synpunkt vanvettigt. Nu säges det, att sommaren 1937 blir Tyskland bättre rustat än Frankrike.

För att konsolidera Europas fred och få till stånd en lösning av den nuvarande krisen föreslogos tre perioder. Den första skulle räcka fyra månader och användas till en allmän avspänning. Därpå skulle följa en period av förhandlingar för fredens säkerställande och sedan till sist en period med uppgörelse i ekonomiska och nedrustningsfrågor.

Beträffande Rhenlandet förband sig Tyskland att ej företaga ytterligare militära åtgärder. En internationell kommission skulle få övervaka, att detta löfte infriades. Vidare föreslogs en tjugofemårig icke-angreppspakt mellan Tyskland, Frankrike och Belgien. Tillika upprepades förslaget till luftpakt. För vinnande av snabb avspänning i den aktuella krisen förordades, att Tyskland och Frankrike skulle lägga ett slags gemensam censur över press och litteratur, så att förgiftningen i förhållandet mellan de båda länderna kunde upphöra. Överenskommelsen skulle godkännas genom folkomröstningar i Tyskland och Frankrike. Grannarna i sydost och nordost inbjödos att med Tyskland sluta icke-angreppspakter, och förband sig Tyskland att, om förslaget godtogs, åter inträda i nationernas förbund, dock med förbehåll, att de koloniala frågorna först avgjordes och att förbundsakten skildes från fredsfördraget i Versailles. Till sist framlades en del förslag till humanisering av krigföringen. Tyskland har med detta förslag till Europas pacifiering velat vinna även en moralisk seger.

Däremot utelämnades tillsvidare alla detaljproblem, såsom Tysklands ställning till Österrike och Tjeckoslovakien samt till den nationalsocialistiska utlandspropagandan.

Anmärkningsvärt är, att väl Litauen erbjudes en icke-angreppspakt, men däremot icke Danmark. Det vore av intresse för Norden att någon gång få veta något officiellt från Tysklands sida om det nuvarande tyska undermineringsarbetet¹ i Sönderjylland i avsikt att återvinna hela eller viss del av det efter en klagörande folkomröstning avträdde området.

En anmärkningsvärd punkt i planen äro förslagen till humanisering av krigföringen. Det räknas således fortfarande med framtida krig, och vilka krig, som därvid närmast legat i tankarna, kunna endast gissningsvis utletas. Kriget mellan raserna står bland annat fortfarande öppet.

I stort sett var emellertid inbjudningen, som väl får anses uppriktigt menad, en positiv plattform, synes mig, för en avveckling i åtskilliga viktiga delar av den nuvarande oroliga centraleuropeiska situationen.

Den tyska inmarschen i Rhenlandet har emellertid kraftigt bidragit till att den abessinska frågans lösning påskyndats i uppgivelsens tecken. England och Frankrike hade därmed fått andra dem mer närliggande ödesfrågor på sitt bord. Före inmarschen hade brådskande diplomatiska förhandlingar ägt rum mellan Rom och Berlin. Man måste fråga sig, om ej därvid överenskommit, att Italien avstod från att påtala brottet mot Locarnoavtalet

¹ Se bl. a. motion 1: 414 år 1936.

mot utfästelse, att Tyskland inlåter sig omedelbart därpå för att distrahera bort Englands och Frankrikes uppmärksamhet på den abessinska konflikten.

*

Såsom svar å den tyska planen kom sedan den *franska fredsplanen*. Denna var ett nytt försök att organisera den »odelbara freden» i Europa. Svaret angrep det ensidiga upphävandet av Locarnotraktaten samt ansåg den tyska planen vara uppenbart otillräcklig för konsolideringen av Europas fred. Riktlinjerna för planen voro »kollektiv säkerhet, ömsesidigt bistånd, nedrustning, en europeisk sammanslutning på kreditens, arbetets och kulturens områden». Därjämte krävdes »likaberättigande och oberoende för alla stater samt respekt för ingångna förpliktelser». Det föreslogs vidare en organisation av »regionala ententer», vilka skulle dirigeras av ett internationellt utskott inom folkförbundets ram. Alla stater skulle förplikta sig att respektera varandras »territoriella förhållanden». En ändring i dessa finge endast ske i samförstånd med alla, och ingen fordran därom finge framställas inom de närmaste tjugufem åren.

För kontroll på dessa förpliktelser skulle skapas en internationell armé och flotta, vilka stodo till »europautskottets» eller folkförbundets förfogande. Sedan detta skett, skulle en omfattande nedrustning i alla stater äga rum. Beträffande de ekonomiska förbindelserna föreslogs, att avsättningsområdena utvidgades bland annat genom ett preferenssystem för det europeiska varuutbytet. I allmänna ordalag talades om en revision av kolonialstatuterna. Dessa skulle ändras med hänsyn till jämlikheten i fråga om ekonomiska rättigheter mellan de europeiska staterna, vilka måste betrakta sig som kompanjoner och icke konkurrenter, sedan den kollektiva säkerheten och det ömsesidiga biståndet förverkligats.

I Tyskland förklarade alla pressuttalanden förslaget vara oantagbart. Berliner Börsen-Zeitung sade: »Frankrike förblir reaktionärt.» Även i England visade man föga sympati för den franska planen. Times betecknade den som ganska verklighetsfrämmande. Detta gällde särskilt förslaget om upprättandet av en internationell armé. Tidningen borde ha tillagt, att detta gäller högeligen om kravet på upprätthållandet även av *obehöriga* »territoriella förhållanden».

Det är ju också, synes mig, uppenbart att både skapandet av en internationell armé och flotta och än mer dess användande under befäl av ett europautskott eller det europeiska folkförbundet självt måste bli en ännu vanskeligare uppgift än de nuvarande sanktionernas. Det franska förslaget skänkte också ett stöd åt Tysklands återbekommande av sina kolonier. Men då det talas om jämlikhet beträffande »kolonialstatuterna» mellan de europeiska staterna, så framstack här ohöljt den gamla stormaktsförhåvelsen. Därmed avsågos endast de europeiska stormakternas rovbrytningar bland de färgade rasernas besittningar.

*

Den tyska liksom den franska fredsplanen rörde sig som sagt endast om Europa och företrädesvis endast om dess stormakters intressen. *De europeiska småstaterna* få finna sig i, att de europeiska stormakterna hålla sig med militärväsende, så länge de inrikta sig på att förtrycka eller behålla under sitt välde de färgade raserna och deras jord. Så länge detta äger rum anse sig de europeiska småstaterna också nödgade att hålla sig med ett militärväsende. Det sker av fruktan för stormakternas upprustning och deras benägenheter att var för sig skaffa sig en kollektiv säkerhet även med inringning av småstater för att dessa skola hjälpa dem i deras annexionsinstinkter.

Den europeiska internationella armén under ledning av ett europautskott är säkerligen — låt vara instinktivt — avsedd för att även vi här i Norden skulle hjälpa till att slå ned de färgade rasernas självbestämmanderätt och således gå mot en princip, som är den enda verkliga grundvalen även för vår frihet. Folkförbundet har som sagt på sitt program icke något om de redan undertryckta folkens frigörelse. Tvärtom, den betraktas som en »inre angelägenhet» för den härskande europeiska makten. Därmed kommer förbundet också att, intill dess en omkastning av denna grundsats sker, bli oförmöget att skapa »fred på jorden och människorna en god vilja».

Det är så mycket angelägnare att diskutera denna fråga redan nu, ty därigenom skulle efterkommande besparas lidanden och förmodligen även många krig. Det förunderliga med »rätt och sanning» är att det segrar till sist. De färgade raserna komma en gång att vinna sin självbestämmanderätt. Låtom oss hoppas genom evolution och förståelse från den vita rasen. Annars kommer det att ske med »järn och blod».

En konstruktiv plan från Norden för världens fred.

Presidenten Roosevelt hoppades för ett par år sedan i en intervju, att Norden i Europa måtte framträda för att med förnuftets makt söka bringa ordning i denna söndertrasade världsdal.

Det breder sig särskilt över oss ett visst solsken från rösterna utifrån, som med beundran och saknad kalla särskilt Sverige för ett paradiset. Detta vittnar om stormakternas fredlöshet företrädesvis därför att *de äro för stora*.

Vår gynnsammare ställning uppbäres av vårt invånareantals lyckosamma otillräcklighet för att kunna utöva maktpolitik, av vårt avskilda läge, av vår mer än hundraåriga fred, av vår naturs omväxling och färgspel, av ett härdande klimat, av rikedom i skogar, malmer och vattenfall, av våra ingenjörers snille och folkets arbetsflit, av vår allmoges idoga hand på plogarna och traditionella betänksamhet med anor från ett folk, som frös och svält och segrade tillika. De senaste påfrestningarna ha ock efter förmåga skickligt bemästrats genom en av partierna stödd statskonst med uppgivande av särintressen.

Emellertid, vi äro ju också »ett trögt folk fullt av hetsigheter». Ja, ofta nog »ett folk i små bestyr med spridda sinnen», såsom en finsk skald ut-

tryckte sig en gång efter sitt första besök i gamla Sverige. Detta gäller icke minst vår intresselöshet i utrikespolitiska angelägenheter trots vår uppfordran såsom medlem av folkförbundet att deltaga i världens styrelse och fredens tillblivelse.

Nu har tillkommit folkförbundets trångmål samt behovet från Frankrikes och Tysklands sida att framlägga *en allmän fredsplan allenast för Europa såsom oupplösligt sammanknuten med deras rustningar*.

Tidpunkten är väl då inne också för *småstater och särskilt Norden att framträda med en fredsplan i enahanda sammanhang för hela världens fred*. Genom vår lycka att ej kunna utöva maktpolitik äro vi i tillfälle att kunna överblicka situationen vidare och föra fredsplanen ut över världen. Det är plikt och kallelse för oss att då bland annat erinra om det aktuella sammanhanget mellan den vita rasens annexionsbemödanden och de färgade rasernas existensberättigande.

*

Världskriget skapade en väckelse för Europas småstater och särskilt Sverige att gå in för »*organisierandet av en varaktig fred*».

Den gamla Svenska freds- och skiljedomsföreningen hade redan tidigare i sina program snuddat åtskilligt vid den allmänna fredsplanens problem. Vid världskrigets utbrott stegrades denna framsyn.

Den *allmänna svenska fredskongressen i Varberg* den 25—27 juni 1915 sammankom på inbjudan av nämnda förening och besöktes av 236 utsedda representanter för hela landet från skilda sammanslutningar, som intresserade sig för freden. Kongressen kastade sig från början med hänförelse in på förutsättningarna för en varaktig världsfred. Den antog åtskilliga resolutioner, som sedan tillställdes samtliga regeringar och parlament i världen och på vilka även svar inkommo från påven, engelska regeringen, engelska underhuset och belgiska regeringen.

Församlingen förstod, att nu måste vi gå till grunden med tingen. Den framhöll såsom nödvändiga åtgärder för ett varaktigt fredstillstånd ett förbund mellan de civiliserade staterna, ett världsparlament, undertryckta nationaliteters självbestämningsrätt, det nationella krigsväsendets avskaffande, obligatorisk skiljedom, en internationell ordningsmakt samt »en omläggning av undervisning och uppfostran i syfte att hävda rätten framför makten med betonande av de olika folkens och individernas solidaritet och broderskap samt ett oavlåtligt förverkligande av demokratiens principer och folkets självbestämningsrätt inom alla områden».

Kongressen krävde, att samverkan mellan nationerna reglerades av andra synpunkter än det ständiga hotets samt uttalade sig beträffande samförståndet mellan raserna sålunda:

»Kongressen vill i stället hava uttalat, att vi böra känna varmt med alla folk, med deras lika rätt att leva i solen, samt med de stora egenskaper, som äro deras särskilda egenart. Vi behöva för kulturutvecklingen de latinska folkens klarhet och livliga intelligens; vi behöva den germanska rasens organisatoriska kraft i tanke och handling; vi behöva den sammansmältning av dessa egenskaper, som finnas hos den anglosachsiska rasen; vi behöva de

slaviska folken med deras rika anlag; vi behöva de mongoliska folken, som under årtionden byggt sin kultur på jord och arbete. Vi behöva alla utvecklingsmöjliga folks individualiteter.»

Vid *Nordiska Fredskongressen i Köpenhamn* 5—7 sept. 1915 antogos resolutioner, som med enstaka förändringar innehöllo samma önskingar och krav som *Varbergskongressen* uttalat. Rörande de skandinaviska folkens uppgift i fredsarbetet förordades förhandlingar mellan Nordens regeringar och folkrepresentationer om riktlinjer för en förnuftig världspolitik, att framläggas vid kommande fredsförhandlingar.

Uttalanden om »förekommande av nya världskrig genom varaktig fred» förekommo vidare på den holländska *Anti-Oorlog Raads* internationella möte i Haag 1915 samt på en *socialdemokratisk svensk-dansk-norsk-holländsk fredskonferens* i Stockholm 1917. Vidare i manifest från den *internationella socialistiska konferensen i Zimmerwald 1915* samt en *internationell kvinnokongress i Haag 1915*.¹

Varbergskongressens uttalanden innefattade vad man på den tiden kallade maximiprogrammet eller frågan i hela dess vidd. De övriga opinionsyttringarna voro mera begränsade till vissa sidor av saken. De holländska och kvinnornas opinionsyttringar rörde sig ikring det då så kallade minimiprogrammet.

*

Med återopande av dessa opinionsyttringar, i vilka jag delvis deltagit, väcktes av mig år 1916 en motion (nr 219) i andra kammaren. Däri hemställdes, att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t anhålla om övervägande:

huruvida genom *svenskt eller skandinaviskt regeringsinitiativ* må kunna sammankallas en officiell fredskonferens av neutrala stater med uppdrag att uppgöra förslag till grundvalar för en varaktig fred, byggd på rustningarnas avskaffande enligt allmän överenskommelse i samband med införande av en internationell rättsordning, som vill trygga individernas och folkens lika utvecklingsrätt under hägnen av politisk, ekonomisk och andlig frihet.

Andra kammarens tillfälliga utskott hemställde, att riksdagen ville anhålla om Kungl. Maj:ts övervägande »huruvida genom svenskt eller skandinaviskt regeringsinitiativ må kunna sammankallas en officiell fredskonferens av neutrala stater med uppgift att med de medel, som kunna stå en sådan konferens till buds, förbereda en varaktig fred». Fyra reservanter antecknade sig. Andra kammaren biföll utskottets hemställan, vilket väckte stor tillfredsställelse inom nedannämnda neutrala konferens.

Vid samma riksdag väcktes med återopande av andrakammarmotionens motivering en motion av herr Ström i första kammaren med enahanda yrkande. Första kammarens tillfälliga utskott (Hugo Hammarskjöld, Forssman, Magnusson, Holm) avstyrkte motionen, tre reservanter (Oscar Olsson, Sandler, Gelin) hemställde om bifall med enahanda yrkande, som andra

¹ Samtliga ovannämnda dokument finnas intagna in extenso som bilagor till motionen nr 219 år 1916 i andra kammaren.

kammarens utskott framfört. Första kammaren avskog utskottets hemställan.

Den bekanta *Fordexpeditionen* — som under Rosika Schwimmers ledning också ville befrämja »en varaktig fred» — utmynnade till sist i *den neutrala konferensen år 1916 i Stockholm*. Den senare bestod av utsedda representanter för Danmark, Holland, Nordamerikas förenta stater, Norge, Schweiz och Sverige. Bland dem befann även jag mig. Även dess uppgift var att vädja till mänskligheten för en varaktig fred. Den neutrala konferensen efterträddes 1917 av *den holländsk-skandinaviska socialdemokratiska kommittén* med säte i Stockholm. Den ville dit sammankalla en allmän internationell socialistisk konferens, som skulle göra slut på kriget. Denna konferens kom ej till stånd. Kommittén avgav ett betänkande med ansatser till en europeisk fredsplan.

Den 8 januari 1918 framlade *presidenten Wilson* till den amerikanska kongressen ett »*program till världens fred*». Det förordade i fjorton punkter korteligen följande:

- 1) Öppna fredsfördrag.
- 2) Navigationsfrihet på haven.
- 3) Avlägsnandet av ekonomiska skrankor.
- 4) De nationella rustningarnas reducering.
- 5) Reglering av de koloniala kraven med iakttagande av befolkningarnas intressen.
- 6) Utrymmandet av ryska territoriet.
- 7) Belgiens utrymmande.
- 8) Franska territoriet befrias och Elsass-Lothringen återställs till Frankrike.
- 9) Justeringar vid Italiens gränser.
- 10) Folken i Österrike-Ungern erhålla autonomi.
- 11) Rumänien, Serbien och Montenegro utrymmas. Serbien får tillträde till havet, Balkanstaternas relationer regleras.
- 12) Inom Turkiet skapas suveränitet och autonomi för nationaliteter. Dardanellerna öppnas för fri passage.
- 13) En oavhängig polsk stat upprättas med tillträde till havet.
- 14) »Ett allmänt förbund av nationer måste bildas i enlighet med särskilda överenskommelser i syfte att förläna ömsesidiga garantier för politiskt oberoende och territoriell integritet för stora och små nationer i lika grad.»

Detta var således den amerikanska planen till världens fred. De flesta punkterna rörde aktuella detaljproblem. Den sista punkten siade om folkförbundet samt politiskt oberoende för nationerna. *Att med det sista syftades företrädesvis på vita nationer framlyser av punkten 5.*

Om man jämför de fjorton punkterna med Versaillesfredens resultat, framgår, att de förra i sina väsentliga delar avspeglats i det senare. Då nu efteråt bristerna i fredsslutet och icke minst dess skapelse Nationernas förbund blivit uppenbara, ligger väl förklaringen mera däruti, att kriget slutade med en segerfred samt att svårigheterna voro stora och punkterna även otillräckliga än i att Wilson och därmed även Amerika svikit desamma.

Av det föregående framgår, hurusom i följd av världskriget från allt flera håll betonats nödvändigheten att möta dylika katastrofer med *verksamma planer för en varaktig fred*. Då vi nu stå måhända invid randen för ett upprepande av katastrofen, bör det vara angeläget även för vår tid att *återkomma till fredsfrågans sammanknytande med krigets problem*. Och ofta har framhållits, hurusom Norden nu står just här inför en ny kallelse.

Först gäller givetvis att väcka till liv ett levande intresse för problemen och kallelserna. Det gav sig vida mer tillkänna under världskriget. Inom svenska folkets samveten ligger dock fortfarande ett uppvaknande färdigt. Vi vänta på regeringens och riksdagens initiativ. När detta är taget, kommer pressen efter. Därmed slår säkerligen folkets nitälskan ut i full låga inom landet. Då kommer för det andra av sig själv insikten, att krig och rustningar ej kunna avskaffas eller ens avsevärt minskas med bibehållande av deras orsaker. Vi förskonas från den europeiska pacifismens synvillor på denna punkt.

Snart blir då för det tredje klart, att *ofredens huvudorsaker*, såsom av siare och vanliga människor i alla tider betonats, bottna i följande:

- 1) Kränkandet fortfarande, förnämligast i de tre gamla världsdelarna, av nationernas självbestämmanderätt.
- 2) Språkförbistringen i världen.
- 3) Försummandet av jordens befolkningsfråga.
- 4) Den rasande konkurrensen i vår tid mellan maskinerna med hänsynslöst undanträngande av handens arbete.
- 5) Försummandet av de andliga värdena, de moraliska faktorerna.

Detta program är historiskt, principiellt och följaktligen även praktiskt närmare motiverat i mina motioner nr 227 år 1935 samt nr 1, 2 och 130 år 1936 i första kammaren. De olika punkterna äro närmare belysta i många tidigare riksdagsmotioner av mig i båda kamrarna alltsedan 1911. Ingen gång har framställningen förklarats vara oriktig. Men den anses gå »före sin tid» och följaktligen icke giva uttryck för s. k. »praktisk politik». Denna senare bör således fortfarande i oöverskådlig tid vara förbehållen de mångahanda striderna i våra slagsmålssamhällen med principiellt och följaktligen också opraktiskt åsidosättande av rätt och sanning. Året 1921 har riksdagen överrumplat sig själv med en uppslutning kring internationell lag om nationernas självbestämmanderätt samt åren 1921 och 1924 första kammaren med opinion för avhjälpan av språkförbistringen genom ett neutralt världsspråk vid sidan av nationalspråken.

I dessa tider har väl den så kallade *praktiska politiken rågat måttet av sin opraktiskhet*. Kom ihåg Tegnér's ord: »Vad våldet må skapa är vanskligt och kort, det dör som en stormvind i öknen bort, men sanningen lever bland bilar och svärd, lugn står hon med strålande pannan. Hon varnar alltjämt för den nattliga värld och pekar alltjämt mot en annan.»

Det låter sig visserligen ej göra att genomföra ens någorlunda samvetenspolitikens förenämnda fredsprogram inom kort tid. Men dess godtagna vägledning befruktar och påskyndar framtidsarbetet.

Vad som med god vilja skulle kunna genomföras först är de två första punkterna, naturligtvis, särskilt i den första, med skäligen övergångar. Om varje avsevärd nationalitet förunnas självbestämningsrätt med nationaliteten till grund även för statsbildningen och om även samtidigt eller ännu hellre redan förut dessa nationaliteter sammanföras och känna sig som hemma hos varandra genom det även av 14 stater i folkförbundet och dess generalsekretariat förordade världsspråket, som även de ansågo ej kunna bli något annat än det ensamt praktiserade världsspråket esperanto — då vore det väldigaste steget taget till världens pacifiering. Med en sådan framryckning blir det också lättare att komma till tals med punkterna 3 och 4. Vad angår 5 punkten eller den individuella kultiveringens står den permanent på alla dagordningar. Den skrider fram i den mån rätt och sanning kommer till uttryck i en internationell rättsordning.

På samma gång anmäler sig det timliga behovet av en gemensam organisation för den internationella rättsordningen. De båda Haagkonferenserna åren 1899 och 1907 liksom äldre sådana företeelser voro ett frö. Den internationella domstolen i Haag betecknar ett praktiskt inslag. Bemödanden till gemensamma lagstiftningar i tecknet av rättens universalitet äro löftesrika.

Med ansatserna till en organisation av ett folkförbund är ock ett steg taget. Det bör väl antecknas som obestriddigt, att *ett folkförbund ej kan undvaras*. Det nuvarandes brister — mycket stora brister — insågos redan från början. De ha nu genom den abessinska konfliktens erfarenheter utställts till allmänt beskådande.

Det är inget överraskande, att en sådan stor sak, framförd till på köpet av en segerfred, ej kan undgå bristfälligheter. Vi få akta oss för den fanatism, som gör sig gällande, att det ej alls är något fel på det nuvarande folkförbundet och att det är endast åtskilliga medlemmars undermålighet, som sätter denna förträffliga inrättning på spel. Nu är det så, att folkförbundet icke kunnat få någon fullkomlig gestalt i det första steget. Ropen på utträde ur folkförbundet kunna väl ej betyda något annat, än att man vill ha ett bättre förbund. Detta bör förmodligen kunna ske med mindre slitningar, om man utgår från det nuvarande folkförbundet och gör det bättre med stöd av *nya människor*, någorlunda styrda av sina samveten. Detta ansåg redan kejsar Marcus Aurelius samt före honom den övriga antiken och Orienten samt svenskarna Andreas Rydelius och Olof Eneroth vara det ofrånkomligaste i all strävan till internationell rättsordning.

Individens renässans är väl främst programmet för en god vilja till fred hos de juridiska personer, som styra samhällena.

Det måste då övervägas, om icke folkförbundet bör *verka på avdelningar* motsvarande de olika världsdelarnas brokiga intressen således ett Pan-europa, ett Panamerika, ett Panasien, ett Panafrika, möjligen också ett Pan-australien, som dock hör geografiskt närmast till Asien.

Dessa avdelningar måste sedan ha en överorganisation med representanter för underavdelningarna. Denna organisation får ej sitta i Genève och behär-

skas av europeiska stormaktsintressen. Den bör eventuellt vara flyttbar och hålla sina sammanträden i tur och ordning inom de olika världsdelarna.

En inomstatlig omorganisation synes ock önskvärd. *Stormakterna äro för stora.* Det är ett äventyr både för dem och småstaterna. En uppdelning av dem helst efter språkområden med ledning tillika av det schweiziska kantonssystemet och Nordamerikas förenta stater innefattar ett steg i tidernas längd.

På programmet för ett sålunda administrativt nyorganiserat folkförbund står *avskaffandet av folkförbunds krig* med de militära och ekonomiska sanktionerna, av kollektivt våld med andra ord, såsom fredsstiftare.¹ Redan vid förbundets instiftande varnades mot vapen såsom fredsstiftare. Nu ha vi fått belägg därpå. Med sanningens makt kommer man i varje fall längre och fortare. Det är en naturlag.

Vidare måste *upphävas obehörigt sammanhang mellan folkförbundet och segerfredens traktater. Frankrike måste ock undfå »säkerhet».*

Först och främst gäller att inskriva i förbundets statuter *riktlinjer, grundade på rätt och sanning, i de under ovannämnda fem punkter utmärkta angelägenheterna.* Med förbehåll evolutionsvis av skäliga undantag, lämpor och övergångsbestämmelser. Denna evolution påskyndas ofantligt genom bemödanden för humanismens tillkomst.

Vädjan åren 1935 och 1936 om en nordisk fredsplan för hela världens fred.

Tidigare är erinrat om äldre insatser för en internationell rättsordning både i Sverige och utomlands. Vad den nuvarande situationen ytterligare kräver, därom tillät jag mig å pacifisters vägnar en vädjan till riksdagen år 1935.

Vid detta tillfälle hade fredsfrågan kommit till statsutskottet i omistligt sammanhang med försvarsbudgeten. I motion nr 227 i första kammaren yrkades nämligen:

»att riksdagen, i sammanhang med överlämnandet av sitt beslut om försvarsbudgeten, ville påkalla Kungl. Maj:ts initiativ till internationella överväganden i fredsfrågan, som, med övergivande av den europeiska pacifismens synvillor, gå till grunden av tingen och således kunna för vårt land omsider leda till en avskrivning av nämnda budgets utgifter».

Vad som menas med synvillorna och grunden av tingen, utvecklades närmare i motionens motivering under följande kapitel:

»Försvarsbudgeten och utrikespolitiken, Europas fallenheter, annexionspolitiken, de europeiska minoriteternas problem, språkförbistringen, baltiskt samförstånd och Vilnafrågan, Europa och de färgade raserna, avrustning med bibehållande av rustningarnas orsaker.»

Den 10 april stodo båda frågorna på kamrarnas dagordningar. Tidsläget kastade sin skugga över **f ö r s v a r s b u d g e t e n**. Redan regeringens pro-

¹ Se motion I: 305 1936 och första lagutskottets utlåtande nr 29 sid. 15—16.

position dagtingade med någon ökning. Det motionerades i kamrarna och reserverades i statsutskottet för ytterligare påbröd av skilda slag och belopp. Stormakternas upprustningar måste efterliknas efter råd och lägenhet. Man fruktade dem på alla händer. Genom detta efterliknande hoppades man kunna hålla sig utanför eventuella stormaktskrig. Vänsterriktningarna i riksdagen fruktade särskilt Hitlerismen. På högerkanterna oroade man sig kanske mest för Stalinismen, för den gamla ryska faran, nu ommyntad till den kommunistiska faran.

Till yttermera visso hade Nils Wohllins interpellation i senaten till statsministern efterlyst ett starkare försvar än regeringen kommit med. Statsministern besvarade denna upprustningsinterpellation i sammanhang med debatten om försvarsbudgeten.

*

Näst före statsutskottets utlåtande om försvaret stod i första kammaren även statsutskottets särskilda utlåtande nr 69 över förenämnda framställning om den europeiska pacifismens synvillor. Rätteligen var den framförd som en konsekvens av budgetens antagande. Den hade därför bort behandlas i ett sammanhang med den. Men sammanhanget markerades i alla fall.

Med minst lika fog som Wohllins upprustningsinterpellation hade den 10 april väl bort besvaras de långt förut beviljade fyra utrikespolitiska interpellationerna om Abessinien, ostpakten, en nyorientering i Nordens utrikespolitik samt en omedelbar samverkan mellan regering och riksdag om det utrikespolitiska läget och Sveriges inställning till detsamma jämlikt den bortglömda 56 paragrafen i riksdagsordningen. De tre första voro framställda till utrikesministern, den sista till statsministern. Därom avhördes emellertid då ingenting.

Utskottets utlåtande över motionen var enhälligt. Ingen nyans förekom ens i motiven. Utskottet erinrade, att år 1920 hade Sverige anslutit sig till folkförbundet. Såsom ett svenskt önskemål uttalades då, att en universell och effektiv begränsning av de nationella rustningarna utan dröjsmål igångsattes och med verklig kraft bedreves. Sverige hade allt sedan oavbrutet arbetat för den allmänna nedrustningen såväl inom nedrustningskonferensen som vid förbundsförsamlingens möten. Därvid hade landet sökt biträda varje praktisk och genomförbar åtgärd, som kunnat bidra till ett mellanfolkligt samförstånd. Nedrustningsfrågan stod alltjämt som en viktig programpunkt. Det var anledning förutsätta, att den politik, som »Sverige» inom folkförbundet hittills företrätt på detta område, fortfarande komme att konsekvent fullföljas. Utskottet fann därför ett svenskt initiativ i den angivna riktningen icke vara behövt.

Härpå svarades genom rekapitulering av motionens erinringar om den europeiska pacifismen. Fortfarande vore visserligen angeläget att söka upprätthålla en allmän önskan om fred och förhåla krigsutbrott för att vinna tid till eftertanke. Det undrades dock, om folkförbundet självt anser, att

det i sin vanmakt, som det knappast rår för, befinner sig på vägen mot en livskraftig och bestående fredsordning. En nordisk kallelse vore väl att anvisa nya vägar om än sakteligen i början. Dess besökelsestid borde någon gång komma. Ett uppvaknande med andra ord ur villornas hypnos. Att »vårdslösa roten och ändå ordna grenarna», vore som bekant omöjligt.

Den engelske statsmannen Baldwin hade dagen förut förklarat Europa nedsjunket till ett dårhus. Statsutskottet var, såvitt jag förstod, fångat av de gamla verkningsslösa undanflykterna från grunden av tingen.

*

Efter den förenämnda debatten begärdes *v o t e r i n g*. Det sker nu först med uppresning enligt den senaste förvända ordningen. Denna tar högst ett ögonblick. Sedan antecknas banalt och konturlust i protokollet, att frågan enligt talmannens uppfattning blivit med »överbäggande» ja eller nej besvarad. Emellertid kan nu som förut av en ledamot begäras räkning. Den tar med den nya elektriska metoden ett ögonblick. Därmed får man också till protokollet exakt upplysning om styrkeförhållandet samt ett infångande av antalet, som röstar »avstår» eller är borta.

Vid uppresning i första kammaren steg endast motionären upp för fredsmotionen såsom ett komplement till försvarsbudgeten. Det begärdes då räkning för att få styrkeförhållandet fastställt till protokollet. Den elektriska räkningen satte sig i gång. Från den uppslagna omröstningskartan blinkade såsom en vintergata våra individuella stjärnor ned på vår ödsliga stig. Så flammade det plötsligt till i de två anslagstavlorna. Där stod i eld inskrivet:

ja	105
nej	1
avstår	7
frånvarande	36

En till protokollet sålunda klart antecknad belysning av lägets psykologi och styrkeförhållandet. Därvid kommo till synes även 7 tveksamma, som ej deltagit i uppresningen. Av dem voro 1 bondeförbundare, 5 socialdemokrater och 1 kommunist. Också ett varsel om en kommande samling utan partibeteckning.

Den efterföljande militärdebatten inleddes, som sagt, med statsministerns svar på Wohlins upprustningsinterpellation. Han avböjde interpellantens krav. Den senare genmälde bland mycket annat, att skapandet av fred genom minskning av rustningarna — det är uttytt genom avrustning med bibehållande av rustningarnas orsaker — lidit skeppsbrott. Han tillade, att vi alla voro villrådiga.

Vid voteringen om fredsmotionen hade 7 ledamöter tydligt tillkännagivit sin villrådighet. Även de 105, som röstade emot motionen, voro enligt Wohlin villrådiga, vilket nog är visst. Vi ha sålunda, tack vare nämnda votering, fått till protokollet visshet, att 7 plus 105 ledamöter i första kammaren voro villrådiga. Det var väl då så mycket mera påkallat av situationen, att en-

ligt anteckning till protokollet åtminstone någon kom med råd. Det rådet delas av många och jag vet, att framtiden skall giva oss rätt i åtskilligt.

En medlem av kammaren klandrade motionären privat för att han »onödigtvis» upptagit kammarens dyrbara tid med rösträkning — på inemot ett ögonblick. Vad skall man då säga om interpellanten Wohlin, som upptog kammarens tid så länge endast för att kunna komma med det, såsom mig synes, rådlösa rådet: rusta mera!

Förenämnda omröstning blev sålunda i själva verket *en symbolisk europeisk fredsomröstning i tecknet av den europeiska pacifismens synvillor.*

Det bör bemärkas, att folkförbundets i riksdagen återopade förmåga nu visat sig vanmäktigt och detta av naturliga skäl. Den svenska regeringens förmodade intresse för nydaningar i utrikespolitiken har genom dess ovan återopade skrivelse den 21 februari 1936 åtminstone för tillfället avböjts.

Vid *nordiska interparlamentariska konferensen i Köpenhamn* den 22—23 maj 1936 stod såsom huvudsakligt ämne: »Möjligheterna till ett fredsarbete genom folkens förbund.» Något resolutionsförslag förelåg icke, men till mötet insändes av mig ett sådant med min nordiska fredsplan. Förra norske statsministern Movinkel önskade vid mötet något positivt uttalande. Rådet ansåg enhälligt det ej vara behöfligt att vid tillfället anta någon resolution. Proposition på rådets hemställan gjordes icke heller. Då begärde jag ordet och »kastade en brand in i diskussionen», såsom en tidning uttryckte sig. På det sättet slumpade sig, att den danska allmänheten fick genom pressen veta, att nordiska folkens kallelse i vår tid dock varit allvarligt på tal vid mötet.¹

Vid 1936 års riksdag fullföljdes yrkandet om försvarsfrågans och fredsfrågans sammanknytning till ett problem. Kravet föll åter, i första kammaren med 92 ja mot 8 nej, 18 avstående och 31 frånvarande. Åter således, så vitt jag förstår, en symbolisk europeisk fredsomröstning i tecknet av den europeiska pacifismens synvillor.

Den isolerade avrustningen.

Vid sekelskiftet utmynnade hos småbönder, arbetare och verkliga pacifister fredsfrågan uti ett krav på isolerad avrustning. »Icke en man, icke ett öre åt militarismen» var den tillspetsade lösen.

Det låg också realpolitik under denna rörelse med bilden av det avbrutna geväret i rockuppslaget. Det gamla lantmannapartiet hade åt sin riksdagspolitik givit ett antimilitaristiskt inslag. Den hundraåriga freden med sina bortkastade anslag till rustningar var talande. Det fransk-tyska kriget 1870—1871 hade stannat vid en uppgörelse mellan de två länderna. Även Bismarcks erövring av Sönderjylland var en avslutad episod. Den ständigt utpekade ryska faran vägrade fortfarande att gentemot Sverige taga mandom i handling. Slutligen kommo de båda Haagkonferenserna 1899 och 1907 och krönte tillförsikten med samtliga staters underskrifter på de båda fredsdokumenterna,

¹ Tidskriften Mellanfolkligt Samarbete nr 6, år 1936: En Nordens fredsplan av Carl Lindhagen.

att alla ville leva i endräkt och vänskap med varandra. Två motstycken sålunda till den senare Kelloggspakten.

Vår regering och riksdag följde icke denna paroll, utan genomförde 1902 en ny härordning med ökade utgifter och förlängd värnplikt om än i anspråkslös omfattning. Knappast någon anade då ett världskrig. Stormakternas jordhunger och hemliga diplomati smidde sina trådar i skymundan.

Med världskrigets plötsliga utbrott uppstod den största förvirring bland folk och myndigheter även i vårt land. Den isolerade avrustningen förlorade luft under vingarna. Den pacifistiska klientelen menade på många ställen, att ett sådant militärt barbari borde just från Norden kunna besvaras med ingenting mindre än isolerad avrustning. Lockelserna utifrån och inifrån att deltaga i det stora hasardspelet på den ena eller andra sidan skulle därigenom ej få någon förevändning eller näring, menade man, icke utan skäl.

Så kom omsider fredsslutet. Det medförde en fullständig avrustning av Tyskland samt tre mindre stater, Österrike, Ungern och Bulgarien. Vidare förklarade segermakterna i fredstraktaten, att de ämnade följa efter och avrusta även de i sinom tid. Här kom ett nytt gripbart handtag för en anslutning till denna redan verkställda avrustning i Europa. Denna skulle genom småstaternas och särskilt Nordens anslutning vinna i styrka och bli ett föredöme samt även i sin mån påskynda stormakternas avrustning menade vi icke utan fog. Emellertid ville inget parti i riksdagen lyssna till dylika erinringar. Men kravet på minskningar i rustningarna blev aktuellt även hos majoriteten inom riksdagen.

Med Tysklands upprustning har nu denna väg för den isolerade avrustningen i Norden upprivits. Nu började också övriga stormakters upprustningar sätta världen i oro. Denna har även gripit svenskarna till den grad, att även vi nu börja på måfå att upprusta, och ingenting annat av större betydelse för världsfreden.

Man kan då fråga sig, om icke en mindre stat med ett sådant läge som Sverige bör svara på ett sådant stormaktsraseri med att just därför avrusta isolerat. Därigenom gjorde vi en insats i historien. Vi komma med ett budskap till alla som längta efter fred. Blev icke en så föredömlig situation mer betryggande för oss än stormakternas villovägar? Med våra obetydliga rustningar göra vi ingen värdefull insats i historien. För egen del bliva vi i samma mån vi öka våra rustningar försatta i ett ännu otryggare läge. Man äventyrar kanske att tvångsmobiliseras för deltagande i kollektiva militärallianser, för att gå än med den ena, än med den andra stormakten vid äventyr att hålla på oriktig häst vid stormakternas kapplöpningar. Och kanske till sist nödgas gå med alla europeiska stormakter mot Asien. Även inom landet komma våra rustningar ju större de äro, att stödja ambitionerna till samspel med någon stormakt i krigiska förvecklingar, såsom ju också var nära att ske under världskriget. Den enda motionären för den isolerade avrustningen vid den år 1936 hållna socialdemokratiska partikongressen, Sture Carlsson från Kalmar, erinrade, att »ju effektivare försvarsmedel vi ha, desto mera osäker känner man sig».

Först när Finland år 1905 utan stöd av några regementen bekämpade tsarismens angrepp mot dess författning genom allmän storstrejk, fick landet sin författning tillbaka. När tyskarna ansågo sig nödsakade att gå genom Belgien, lovade de landet bevarad självständighet. Men då belgierna såsom beväpnade måste göra motstånd, blev Belgiens annektering ett tyskt riksdagsprogram, från vilket det kanske räddades blott genom Nordamerikas deltagande i kriget.

•

Nu föreligger emellertid en opinion för att stormakternas spel tvingar oss att följa med in i detta okända. Försvarskommissionen och regeringen ha icke givit svenskarna någon annan vägledning. Före världskrigets utbrott trodde det avbrutna gevärets människor, att något världskrig, av skäl som ovan anförts, icke kunde förväntas. Fortfarande är jag, som sagt, *allvarligt inställd* på, att ett svar på stormakternas tal från vår sida med en tillkännagiven isolerad avrustning och grunderna för densamma skulle skänka oss en större trygghet och tillfredsställelse än genom ett efterliknande av stormakternas vägar. Det kan dock som allt i vår tid även bli ett lotteri, så länge »militarismen främst» står på dagordningarna hos stormakterna.

Däremot synes mången det vara oförsvarligt samt ägnat att minska vår trygghet och vårt anseende, om Norden nu kommer endast med en upprustning. Punkt och slut och ingenting annat. *Nödvändigheten av fredsfrågans sammanknyttande med försvarsfrågan hänger över oss. Det ha redan Tyskland och Frankrike insett. Men i den förnuftiga punkten däremot skulle vi envetet icke få följa dessa två stormakter.*

Inom vårt folk ruvar ett djupt behov efter nya riktlinjer för världens styrelse. Den gamla svenska Freds- och Skiljedomsföreningen med sina talrika över hela landet organiserade medlemmar, Varbergskongressen 1915, folkriksdagen 1932 i avrustningsfrågan med sina 396 valda ombud från orterna, nykterhetsorganisationerna med flera ha åkallat tillkomsten av *en nordisk fredsplan för hela världens fred.*

Trägen vinner och även statsmakter komma på glid genom påminnelserna nerifrån.

Riksdagen har visserligen 1936 avvisat en nordisk fredsplan såsom en »opraktisk» utväg. Regeringen skyndade sig att två dagar efter instämman.¹ Men ingen har sagt, att saken i sig själv var oriktig. Det låg väl en aning om tankens tänkbarhet genom riksdagens bifall samma år till det av mig sedan länge framförda kravet på ett svenskt utrikesutskott.

Vid 1936 års socialdemokratiska partikongress har av mig upprepats motionen om en ny utrikespolitik från Nordens sida. Partistyrelsen godtog principerna i motionen. Men »då såväl regeringen som internationalen redan tidigare understött varje praktiskt initiativ på området, torde bifall till motionärens framställning vara överflödigt». Detta senare opraktiska påstående är icke heller sant, men det hindrar väl ej en kongress att också vara intres-

¹ Se sid. 7.

serad. Vid kongressen, där fru Maria Wirén stödde motionen, begärdes emellertid votering med räkning, den enda som förekom mot den mäktiga, merendels eniga partistyrelsen. Det visade sig då, att 76 ledamöter röstade för en ny utrikespolitik, under det att 204 medlemmar följde den enhälliga partistyrelsen. Det vaknar således här och var.

Yrkanden.

Fjärde huvudtiteln behandlar liksom den tredje en utrikesfråga. Den är en utbrytning ur tredje huvudtiteln. Därför höra båda dessa huvudtitlar under utrikesutskottets domvärjo, likaväl som under statsutskottets. Bodelningen dem emellan bör därför kunna tills vidare utkristalliseras så, att den tredje huvudtiteln går till utrikesutskottet och den fjärde till statsutskottet samt att vissa principiella delar av det inbördes sammanhanget provas dels i sammansatt utrikes- och statsutskott och dels i sammansatt stats- och utrikesutskott.

Så bör också ske med behandlingen i all synnerhet av denna till statsutskottet hänskjutna motion och mina samtidigt väckta för hänvisning till utrikesutskottet avsedda motioner i fredsfrågan. På den vägen bör något avsevärdare fjät tilläventyrs kunna nås mot en nordisk fredsplan för hela världens fred.

Nu har saken som sagt krupit framåt på följande sätt.

År 1935 avslogs dylikt initiativ av riksdagen på tillstyrkan av ett enhälligt statsutskott, i första kammaren med 105 röster mot, 1 röst för initiativet, 7 avstående och 36 frånvarande, under föregående vitsord från upprustningens huvudtalare, att alla kammarens medlemmar voro villrådiga. År 1936 voro siffrorna i första kammaren 92 för avslag, 8 för initiativet, 18 avstående och 31 frånvarande. Om motionären varit ledamot i andra kammaren, hade även där blivit omröstningar, sannolikt med ett mera progressivt resultat. Sistnämnda år förevar sedan samma fråga på socialdemokratiska partikongressen och avslogs där samma krav på hemställan av en enhällig partistyrelse, icke i princip men i förtröstan på regeringens goda vilja, med 204 röster mot icke mindre än 76 röster för initiativet. *I princip var sålunda hela kongressen enig med motionären.*

Detta kallas för evolution. Men nog går det bra långsamt, åtminstone hos statsmakten. Och som sagts vår världsdels stormakter intressera sig endast för planer till Europas fred. Likaså Nordamerikas president Roosevelt (sid. 11). Om president Wilsons »program för världens fred» skildras ovan (sid. 14). Nordens kallelse är väl då att framlägga och verka för en begynnande diskussion åtminstone om en konstruktiv plan för hela världens fred och göra det klarare än Wilson. *Det är humanismens krav på oss och vår egen omistliga fördel.*

Sista orden i försvarskommissionens betänkande är Elof Lindbergs anslutning till min motion (nr 413) år 1936 i denna angelägenhet.

Det hemställas,

att riksdagen vid prövning av tredje och fjärde huvudtitlarna uttalar sig för och hos Kungl. Maj:t hemställer, att försvarsfrågan och fredsfrågan hädanefter sammanföras till ett odelbart problem, med utsikter sålunda att därigenom även främja en svensk eller nordisk fredsplan för hela världens och följaktligen även Sveriges och Nordens fred.

Om remiss av tredje huvudtiteln till utrikesutskottet och fjärde huvudtiteln till statsutskottet anhålles.

Stockholm den 24 januari 1937.

Carl Lindhagen.

Innehåll.

	Sid
Försvarsfrågan och fredsfrågan	1
Epokerna	2
På samvetsfronten	3
I djungelns tecken	6
Tysklands och Frankrikes konstruktiva planer för Europas fred	8
En konstruktiv plan från Norden för världens fred	11
Vädjan åren 1935 och 1936 om en nordisk fredsplan för hela världens fred	17
Den isolerade avrustningen	20
Yrkanden	23